

УДК 37.03:37(091)

Teslenko V.V.

Doctor of pedagogical sciences

National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic» (Ukraine, Kyiv)

FORMATION OF FUTURE TEACHERS' PEDAGOGICAL CULTURE

Тесленко В.В.

д.пед.н., доцент

НТУ України «Київська політехніка» (Україна, м. Київ)

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

The essence of the pedagogical culture notion is described; the analyses on the theoretical and methodological level the formation of future teachers' pedagogical culture during their studies at higher educational establishment is given.

Keywords: *culture, pedagogical culture, pedagogical culture components, functions, learning process, values, activity.*

У статті розкривається сутність поняття педагогічної культури та аналізується на теоретико-методологічному рівні формування педагогічної культури майбутніх вчителів під час їх навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: *культура, педагогічна культура, складові педагогічної культури, функції, навчальний процес, цінності, діяльність.*

Сучасний розвиток соціально-культурних відносин людства потребує формування нового типу особистості, яка має володіти ціннісною свідомістю, високо моральними, інтелектуальними і творчими якостями, спрямованістю на саморозвиток і самореалізацію. При цьому політичні, економічні і соціальні перетворення сьогоденішнього інформаційного суспільства залежать від якості освіти, яка сприяє ефективності діяльності людини у життєвому просторі. Стратегічною метою загальнозначущого освітнього процесу є

формування активної всебічно розвиненої особистості, забезпечення системної передачі накопиченого досвіду та долучення до культури нових поколінь. Нова парадигма освіти, яка спирається на прогресивні ідеї гуманізації передбачає переорієнтацію базового вектору спрямованості з соціальних задач на індивідуальні, підкреслюючи при цьому необхідність формування молодшої людини як багатомірного суб'єкта культури. Досягнення пріоритетних освітніх цілей багато у чому залежить від особистісного потенціалу педагога, професіоналізму та високого рівня його педагогічної культури, що спонукає до переосмислення та суттєвих змін у системі підготовки майбутнього вчителя. Орієнтири даної підготовки визначаються необхідністю багатопланового розвитку особистості майбутнього педагога, засвоєнням ним ефективних засобів вчительської діяльності, необхідністю оволодіння педагогічною культурою та інноваційними методами і технологіями відповідної роботи.

Проведений нами аналіз наукової літератури, матеріали педагогічного досвіду та реальної практики свідчить про недостатню якість професійної підготовки вчителя та рівня його педагогічної культури. При цьому стримуючими факторами здебільше є: занадто повільні зміни традиційної методології вищої освіти, орієнтованої передусім на підготовку студента як на фахівця; відсутність належного розуміння і готовності педагогічних працівників вищого навчального закладу до відповідної діяльності; низький рівень дієвості і системності у подоланні дисбалансу між запитом суспільства і готовністю випускників до дієвої самостійної роботи, що висвітлено у низці праць українських педагогів [3; 6; 7]. Актуальність означеної проблематики визначила необхідність здійснення нашого дослідження.

Метою написання даної статті є дослідження теоретико-методологічного характеру щодо формування педагогічної культури у майбутніх вчителів під час їх навчання у вищому навчальному закладі.

Зауважимо, що взаємодія освіти і культури (які тісно пов'язані між собою), історично забезпечувала відтворення, передачу, засвоєння і використання людьми знань, досвіду і цінностей. У психолого-педагогічних та філософських наукових матеріалах простежуються різні підходи до розуміння сутності феномену культури, здебільше аксіологічної, етносоціологічної та духовної спрямованості (за даними окремих дослідників існує більше трьохсот її визначень). У сучасних словниках культуру трактують як сукупність різноманітних досягнень окремих націй; як характерні особливості життя і розвитку, що притаманні окремим історичним і географічним спільнотам людей; як рівень досягнення особистості у будь-якій площині людської діяльності тощо. Різноманітність розуміння культури на думку вченої С. Тер-Мінасової відслідковується також у англійських визначеннях слова культура (Culture), часто вживаними синонімами якого є словосполучення the way of life (спосіб життя), а також слова customs (звичаї) та heliefs (вірування) [9]. Філософський погляд на тлумачення культури надається В.Сильвестровим: «Культура загальноновизнано виражає те, що визначає людську історію як людську, - ту таємницю її наступності, якої немає ні в якому іншому процесі» [8]. У загальному плані щодо розуміння дослідниками сутності даного феномену відслідковуються певні позиції, зокрема: зв'язок культури з інформацією, у якої вона закодована; метод ціннісного освоєння дійсності; своєрідний і унікальний набір засобів людської діяльності; система духовної адаптації особистості; створення людиною цінностей у матеріальній і духовній сферах тощо. Зазначимо, що поняття «педагогічної культури» останнім часом набуває поширення у сучасній науковій літературі, однак його зміст доволі часто змінюється в залежності від контексту, в якому вона розглядається. Під педагогічною культурою у соціально-історичному аспекті розуміють, як правило, сукупність накопиченого педагогічного досвіду. На думку Е. Захарченка, педагогічна культура – це «частина загальнолюдської культури, що інтегрує сферу педагогічного впливу» [1]. Слід підкреслити, що педагогічну культуру часто розглядають як динамічну систему педагогічних цінностей, засобів діяльності і професійної поведінки педагога, методологічною основою якої, на думку В. Біблера є філософська теорія

діалогу культур. У педагогічному словнику педагогічна культура вчителя визначається як «інтегрована сукупність фізичних, інтелектуальних, загальнокультурних і моральних якостей, професійних знань і умінь, необхідних для успішної навчальної та виховної роботи» [4]. Основним системоутворюючим елементом педагогічної культури є педагогічна діяльність. У цьому аспекті педагогічна культура може розглядатися як безпосередня діяльність людей з передачі соціального досвіду, базових життєвих компетентностей, так й результатів даної діяльності, закріплених у цінностях, нормах і відповідних інститутах. Слід додати, що обов'язковим моментом педагогічної культури є педагогічна етика і педагогічна естетика (зовнішній облік викладача, манера викладання, уміння продемонструвати красоту предмета тощо), оскільки педагогічна діяльність (майстерність) є дуже важливим фактором, але у даному випадку, невичерпним, що яскраво презентує у своїх наукових пошуках Л.В.Петько [5].

Становлення педагогічної культури майбутнього вчителя відбувається під час його навчання у вищому педагогічному навчальному закладі і має носити системний і цілеспрямований характер. На наш погляд, до головних цілей цього важливого процесу слід віднести: досягнення студентами необхідного рівня професійних знань та відповідних знань про сутність і зміст означеного феномену; набуття сукупності ціннісних установок, спрямованих на дотримання і використання відповідних принципів у подальшій самостійній діяльності і професійному спілкуванні; формування психолого-педагогічних компетенцій і розвиненого педагогічного мислення; вміння самостійно знаходити оптимальні засоби взаєморозуміння на основі доброзичливості і толерантності, налагодження при цьому рівноправного діалогу у процесі педагогічної роботи. Слід розуміти, що формування педагогічної культури студентів є складним багаторівневим процесом, тому його вивчення та реалізація має бути науково-обґрунтованим і може здійснюватися на основі використання різних методологічних підходів (культурологічного, особистісно-діяльнісного, системного); забезпечення інтеграції варіативної і інваріантної складових навчально-виховного процесу; оптимального поєднання форм, методів і технологій освітньої діяльності; інтеграції задач і функцій виокремлених її структурних складових на всіх етапах системи відповідного розвитку з урахуванням послідовного переходу досліджуваного процесу на більш високий рівень.

У дослідженні формування педагогічної культури студентів ми вважаємо за доцільне виділити і проаналізувати основні її складові, до яких, на нашу думку, варто віднести: *пізнавальну, ціннісну, діяльнісну, поведінкову та особистісну*.

Пізнавальна складова педагогічної культури містить основні педагогічні знання і особистісні погляди майбутніх вчителів, які в процесі навчання зазнають певних змін за обсягом, глибиною і характером. Професійна культура передбачає формування глибокого рівня знань з конкретних навчальних предметів та доповнюється спеціальними знаннями з дидактики, вікової психології, методики тощо. Разом з цим сучасний педагог не може обмежуватися лише означеними знаннями, тому необхідно також приділити увагу формуванню у студентів більш широкій сфері загального пізнання. Визначена нами складова передбачає обов'язкове і послідовне накопичення молодими людьми в освітньому процесі об'єднаних актуальних культурних знань і історично надбаних (культурної пам'яті). Аналізуючи *ціннісну складову* педагогічної культури необхідно підкреслити, що ми її розуміємо як можливість введення майбутніх вчителів у світ цінностей, надання їм допомоги з боку викладачів у виборі особистісно-значущих орієнтирів аксіологічного характеру. Основними задачами, які постають в рамках даної складової слід визнати, зокрема, розвиток внутрішньої потреби майбутніх вчителів до соціально значущої педагогічної діяльності та позитивного відношення до її цінностей; виховання поваги та гуманного відношення до людей (зокрема дітей) з позицій розуміння їх індивідуальності і особливості; формування професійної відповідальності та готовності подолання професійних проблем. Слід додати, що становлення майбутнього педагога пов'язано з розвитком духовних потреб, серед яких важливу роль мають професійні пізнавальні потреби у саморозвитку і самовдосконаленні, а також у творчому підході до власної пізнавальної діяльності, психологічному задоволенні від

позитивної пізнавальної діяльності, що потребує системних і послідовних зусиль від професорсько-викладацького складу вищого навчального закладу. Характеризуючи *діяльнісну складову* треба зважити на те, що вона пов'язана з необхідністю розвитку у студентів різноманітних засобів діяльності, умінням управління колективом учнів, організації їх творчої взаємодії. В межах даної складової зосереджується увага на набутті студентами відповідних умінь та професійних компетентностей; розвитку навичок реалізації їх власних професійних задач та засобів розв'язання педагогічних проблем; формуванні умінь грамотного осмислення та аналізу складних педагогічних ситуацій. До *поведінкової складової* педагогічної культури студентів необхідно віднести сукупність елементів соціально-нормативного характеру (визначених норм, звичаїв, сталих традицій). Слід брати до уваги, що педагогічна культура є нормативною (встановлює певні норми взаємин вихователя і учня), тому встановлені правила зумовлюють як відповідну підготовку майбутнього вчителя, так і його майбутню професійну діяльність. До основних з них варто віднести: сприяння соціалізації дітей і молоді; відмову від авторитарного стилю виховання та культивування суб'єкт-суб'єктних взаємин вчителя і учня; врахування у навчально-виховному процесі вікових, психологічних та індивідуальних особливостей вихованців; відповідність педагогічної діяльності вимогам сучасного суспільства; високий рівень особистої моралі. Особливістю *особистісної складової* є формування рефлексивної здібності, оволодіння засобами саморегуляції, морального самовизначення, визначення позиції щодо стратегії власного життя, належного рівня розвитку особистісно-професійних якостей. Серед головних задач цієї складової важливо виокремити формування толерантного та емпатійного відношення до індивідуально-вікових особливостей усіх учасників освітнього процесу, розвиток рефлексивних і прогностичних здібностей майбутніх вчителів, зростання їх творчої педагогічної активності тощо.

Зауважимо, що визначені нами складові взаємопов'язані між собою на змістовному рівні, оскільки в основу змісту кожної з них закладаються різні аспекти проблеми формування педагогічної культури студентів вищого навчального закладу. Важливим у даному випадку є розумна інтеграція різноманітних за змістом форм навчальної і позанавчальної діяльності майбутніх вчителів, що містять різнопланові навчальні лекції, колоквиуми, наукові семінари теоретичного характеру, конференції, дискусії, а також науково-дослідницьку діяльність під керівництвом викладачів, різні види творчої навчально-дослідницької роботи, педагогічну практику у закладах освіти, участь у творчих конкурсах, круглих столах, студентському самоврядуванні та інше. Суттєва роль при цьому, безумовно, належить варіативній складовій навчально-виховного процесу (спеціальні курси за вибором, індивідуальні консультації, факультативи тощо), в межах якої з'являється можливість більш повно врахувати інтереси, потреби та індивідуальні можливості молодих людей. Інтеграція форм навчальної і позанавчальної діяльності студентів передбачає таку систему педагогічного розвитку, при якому органічно поєднуються усі форми організаційної діяльності, які необхідні для досягнення визначених цілей. При тому є обов'язковим врахування сучасних тенденцій вищої освіти: студент – активний суб'єкт освітнього процесу; перевага діалогових форм спілкування; можливість підвищення рівня самостійності в освітньому процесі; широкий вибір змісту, форм і методів навчання тощо.

У нашому аналізі нам бачиться необхідним відобразити також *основні функції* організованої цілеспрямованої педагогічної діяльності у напрямку процесу формування педагогічної культури майбутніх вчителів, серед яких: *адаптаційно-орієнтовна* (надає допомогу студентам пристосовуватися до мінливих педагогічних ситуацій; розвивати уміння бути переконливими і аргументованими у діалогах; формувати систему професійної відповідальної свідомості); *трансляції соціального досвіду* (на думку більшості вчених «процес навчання орієнтований передусім на засвоєння відповідного досвіду» [2], тому в освітньому процесі має відбуватися відповідна орієнтація молодих людей; акцент при цьому – не на факт передачі досвіду, а на уміння студента використовувати його у реальному житті); *гносеологічна* (орієнтує на цілеспрямованість дослідження, уміння систематизації

наукових знань; *креативна* – (передбачає розвиток творчих здібностей студентів (учнів) та творчий розвиток самих вчителів (педагогів); *прогностична* (дозволяє на основі аналізу освітніх процесів надавати певні гіпотетичні припущення); *комунікативна* (формує вміння встановлювати контакти з колегами та іншими суб'єктами діяльності, певну ораторську майстерність, артистизм); *оціночна* (надає студентам на основі педагогічних знань відповідні орієнтири їх педагогічної діяльності, осмислення педагогічних явищ і власних можливостей).

Підводячи підсумки слід зазначити, що проблема формування педагогічної культури майбутніх вчителів у вищому навчальному закладі є актуальною. Її дієвість залежить від організації науково-обґрунтованої, системної, цілеспрямованої роботи усього колективу закладу і потребує подальшого вивчення на теоретичному рівні та дослідження у реальній практиці.

Література:

1. Захарченко Е.Ю. Развитие педагогической культуры учителя в условиях обновления школы [Текст]: дис. ... канд. пед. наук / Е.Ю. Захарченко. – Р.-н-Д, 1995.
2. Леднёв В.С. Содержание образования: сущность, структура, перспектива / В.С.Леднёв. – М.,1991.
3. Матвієнко О.В. Підготовка майбутніх учителів до педагогічної взаємодії / О.В.Матвієнко. – К. : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 21009. – 384 с.
4. Педагогічний словник / за редакцією дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д. – К. : Педагогічна думка, 2001.
5. Петько Л.В. Активізація творчого розвитку особистості учнів як фактор педагогічної майстерності вчителя іноземної мови / Л.В.Петько // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – № 2. – С. 99–103.
URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7840>
6. Петько Л.В. Духовність. Культура. Туристсько-краєзнавча діяльність підлітків / Л.В.Петько // Наукові записки кафедри педагогіки Харківського нац.ун-ту імені В.Н. Каразіна. – Харків : «Основа» ХНУ, 2007. – Вип. XIX. – С. 157–164.
URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/8059>
7. Петько Л.В. Англійська мова для вступників до магістратури зі спеціальності 8.18010021 «Педагогіка вищої школи»: навч. посібник для студентів, бакалаврів та аспірантів ВНЗ – 3-є вид., стереотипне / Л.В.Петько, В.В.Ніколаєнко; за ред. Андрущенко В.П. – К. : «Талком», 2014. – 158 с.
8. Сильвестров В. Философское обоснование теории и истории культуры / В.Сильвестров. – М., 1990.
9. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация [Текст] / С.Г.Тер-Минасова. – М. : Слово, 2000.